

הרב רא"ס הכהן

"ולקח את שני השעירים, והעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד"

מתוך שיעור שניתן בליל יום הכיפורים ה'תשנ"ד בישיבה.

ראשי פרקים.

1. "לפני ה'" בפרשת אחרי מות.
2. תאור מקום עמידת השעירים - "פתח אהל מועד".
3. מקום עמידת המצורע.
4. מקום עמידת סוטה.
5. המכנה המשותף בין מצורע, שעירי יום הכפורים וסוטה.
6. המשמעות הרוחנית של עמידה בפתח כעמידה "לפני ה'".

1. "לפני ה'" בפרשת אחרי מות.

בפרשת יום הכיפורים שבאחרי מות, מוזכר שבע פעמים הביטוי "לפני ה'". הפרשה פותחת:

וידבר ה' אל משה, אחרי מות שני בני אהרן, בקרבכם לפני ה' וימותו¹.

וחותמת בתאור עיצומו של יום הכפורים:

כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו².

בתוך, חוזרת התורה עוד חמש פעמים³ על הביטוי "לפני ה'". רבנו יונה ב"שערי תשובה"⁴ ראה בפסוק המתאר את עיצומו של יום הכפורים, מקור המיחד את מצוות התשובה

1 ויקרא ט"ז, א.

2 שם, ל.

3 א. "ולקח את שני השעירים והעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד" (ט"ז, ז). ב. "והשעיר אשר עלה עליו הגורל לעזאזל יעמד חי לפני ה' לכפר עליו, לשלח אותו לעזאזל המדברה" (שם, י). ג. "ולקח מלא המחטה גחלי אש מעל המזבח מלפני ה' ומלא חפניו קטרת סמים דקה, והביא מבית לפרכת" (שם, יב). ד. "ונתן את הקטרת על האש לפני ה', וכסה ענן הקטרת את הכפרת אשר על העדות ולא ימות" (שם, יג). ה. "ויצא אל המזבח אשר לפני ה' וכפר עליו, ולקח מדם הפר ומדם השעיר ונתן על קרנות המזבח סביב" (שם, יח).

4 השער השני, הדרך החמישי.

של יום הכפורים, ממצוות התשובה של כל השנה. וז"ל רבינו יונה:
ומצות עשה מן התורה להעיר אדם את רוחו לחזור בתשובה ביום הכפורים.
שנאמר: 'מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו'. על כן הזהירנו הכתוב שנטהר
לפני ה' בתשובתנו, והוא יכפר עלינו ביום הזה לטהר אותנו.

בתאור עמידת השעירים (ט"ז, ז) מצינו גם כן את הביטוי "לפני ה'", אולם התורה
תארה במפורש גם את המקום במקדש - "פתח אהל מועד":
"ולקח את שני השעירים, והעמיד אתם לפני ה' פתח אהל מועד".

בשיעור זה נבאר את מקום עמידת השעירים "פתח אהל מועד" כעמידה "לפני ה'" מצד
העמידה בפתח.

2. תאור מקום עמידת השעירים - "פתח אהל מועד".

בברייתא ב"תורת כהנים"⁵ שנינו:
'לפני ה' פתח אהל מועד', מעמידו בשער ניקנור אחוריהם למזרח ופניהם
למערב.

ה"תורת כהנים" מפרש, ש"פתח אהל מועד" במקדש הוא שער ניקנור בו נכנסים
לעזרה. נקודה נוספת שנוספה בתורת כהנים היא צורת עמידת השעירים: "אחוריהם למזרח
ופניו למערב". במשנה ביומא (לז ע"א) שנינו:
בא לו למזרח העזרה לצפון המזבח, הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו,
ושם שני שעירים... .

במשנה לא מפורש במדויק היכן היו עומדים השעירים. רש"י על אתר מפרש:
בא לו למזרח - חוזר אחוריו לצד מזרח סמוך לפתח, שלא היו מכניסין
השעירים להגליל אלא שיהיו בתוך חלל העזרה, כדכתיב: 'והעמיד אותם
לפני ה'' אבל לא לקרבן כל כך לצד ההיכל. עד שהוא בא לשוחטו היו
מקריבין אותו....

מרש"י נמצאנו למדים שהשעירים לא עמדו ממש בשער ניקנור אלא "סמוך לפתח".
מסתבר שרש"י לא באר "בשער ניקנור" ממש, כפי שמשמע מפשט התורה ומפשטות הברייתא
בתורת כהנים, מפני שבמשנה נאמר: "בא לו למזרח העזרה" ושער ניקנור איננו קדוש
בקדושת העזרה. וכן מצינו בתוס' רא"ש במפורש: "בא לו למזרח העזרה. אצל שער
ניקנור שלא היו מכניסים את השעירים אלא להגליל, והגלילה אינה אלא בתוך העזרה,
כדכתיב: 'והעמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד' וכתיב בתריה 'ונתן אהרן על שני

השעירים גורלות".

אולם, לא ברור מרש"י מדוע לא הכניסו את השעירים פנימה יותר לתוך מרכזה של העזרה בקירבת המזבח, והעמידו אותם סמוך לפתח.

תוס' ישנים⁶ אימצו את פירוש רש"י, וזיהו אותו עם דברי ה"תורת כהנים". אלא שתוס"י בארו גם מדוע לא הכניסו את השעירים פנימה יותר לתוך העזרה:

בא לו למזרח עזרה - לצד שער נקנור, כדפי' בקונטרס, שלא היה רוצה להכניסם ממש בעזרה לפנים בצד המזבח (להחזירן) שזה היה גנאי [להחזירן], והכי משמע לישנא, מדלא קאמר "בצפון המזבח", והכי תניא בתורת כהנים על השעירים מעמידין אותם בשער ניקנור דכתיב: 'העמיד אותם לפני ה' פתח אהל מועד' וכתיב בתריה: 'ונתן אהרן על שני השעירים גורלות גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל".

הסיבה, לדעת תוס"י, בגללה לא הכניסו את השעירים פנימה היא על מנת שלא יהיה גנאי כאשר יחזירו את השעיר ויוציאו אותו החוצה בדרכו לעזאזל. התפארת ישראל (פ"ג אות מ"ז) מפרש בדרך שונה מדוע לא הכניסו את השעירים לקרבת המזבח: "דמפני שהיה עוד זמן רב קודם שחיתט השעיר וודויו עליו, להכי לא הכניסו השעירים ג"כ, כפר, בין האולם למזבח מחשש גללים".

לכאורה רואים שאין ענין מיוחד בשער ניקנור כפשט התורת כהנים. באמת, הגר"א לא גרס ב"תורת כהנים" "בשערי ניקנור" אלא: "מעמידן למזרח העזרה לצפון המזבח". וכן הרמב"ם, בהלכות עבודת יום הכפורים⁷, לא הזכיר שער ניקנור, על פי פשט המשנה. אולם, נלענ"ד שישנו עניין מיוחד ב"פתח אהל מועד" מצד עצם הגדרתו כ"פתח אהל מועד". גם אם הפתח עליו מדובר הוא רק סמוך לפתח, בגלל בעיית ההגדרה שצריכה להעשות בעזרה, עדיין נראה שישנו עניין מיוחד בעמידה סמוך לפתח. בהמשך נראה מתחומים נוספים ש"פתח אהל מועד" מצד היותו "פתח אהל מועד" יוצר את העמידה לפני ה'.

3. מקום עמידת המצורע.

בפרשת מצורע⁸ נאמר:

"והעמיד הכהן המטהר את האיש המטהר ואתם, לפני ה' פתח אהל מועד".

ב"תורת כהנים" מצינו ביחס למצורע ברייתא דומה לזו שביחס לשעירים⁹:

6 שם, לז ע"ב

7 ג', ב.

8 ויקרא י"ד, יא.

9 מצורע, פרשתא ג', ו.

לפני ה' פני אהל מועד מעמידו בשער ניקנור אחוריהן למזרח ופניהם למערב.

בניגוד לשעירים, כאן אין ביכולתו של המצורע להכנס לעזרה עצמה שהיא קדושה, ולכן המצורע נמצא בתוך השער שאיננו קדוש בקדושת העזרה. וכן מבאר רש"י על אתר: "לפני ה' - בשער נקנור ולא בעזרה עצמה לפי שהוא מחוסר כפורים". ברש"י לא מפורש האם ישנו עניין שהמצורע יעמוד דווקא ב"פתח אהל מועד". נסה להוכיח שאכן ישנו ענין מיוחד בעמידת המצורע בשער.

בגמ' בפסחים¹⁰ מצינו דיון מדוע לא נתקדשו שערי ירושלים, ומדוע לא נתקדש שער ניקנור:

דאמר רבי שמואל בר רב יצחק: מפני מה לא נתקדשו שערי ירושלים? מפני שמצורעין מגינין תחתיהן בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. ואמר רבי שמואל בר רב יצחק: מפני מה לא נתקדשה שער נקנור? מפני שמצורעין עומדין שם ומכניסין בהונות ידם".

מקשה תוס' ביבמות¹¹ על דברי רבי שמואל בר רב יצחק ביחס לשער נקנור: "וא"ת למה נמנעו בשביל כך מלקדשם, יעמוד בעזרת נשים ויכניס ידיו לשער נקנור?" בתוס' מופיע תרוץ ריב"ן: "דאין זה 'לפני ה'', דלא הוי באויר העזרה". תוס' מקשה על תרוצו של הריב"ן: "ואין נראה דאי הוה קדוש כקדושת העזרה, הוי שפיר 'לפני ה''". בעקבות קושית תוס' מגיע ר"ת לפתרון מחודש: "דעשוי בשביל תקנת מצורעים, שיעמדו שם שיגין עליהם השער בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים". דברי ר"ת קשים מצד עצמם, שהרי דברי רבי שמואל בר רב יצחק בנויים משני חלקים. ר"ת משתמש ברעיון של החלק הראשון לפרש את החלק השני, בעוד פשטות הדברים שחלקם השני של דברי רבי שמואל בר רב יצחק, מושתת על יסוד שונה מן החלק הראשון. את קושית תוס' על הריב"ן ניתן לתרץ בפשטות, שעמידה מחוץ לשער אין בה עמידה לפני ה', ורק עמידה בשער, אע"פ שאיננו קדוש, מחילה על העומד גדר "לפני ה'". הגרי"ז² בהלכות מחוסרי כפרה (ג', ה) הביא ראייה מהגמ' בסוטה (ח, ע"א), שישנו דין מיוחד במצורע של עמידה לפני ה' ולא רק על מנת לאפשר מתן בהונות. וז"ל המשנה:

...ואם אמרה טהורה אני מעלין אותה לשער המזרח שעל פתח שער ניקנור, ששם משקין את הסוטות ומטהרין את היולדות ומטהרין את המצורעין...

והגמרא:

בשלמא סוטות דכתיב: 'והעמיד הכהן את האשה לפני ה', מצורעין נמי דכתיב: 'והעמיד הכהן המטהר' וגו' אלא יולדת מאי טעמא?...".

10 פה ע"ב.

11 ז ע"ב, ד"ה "זה נכנס".

הגרי"ז ראה בגמ' שסיבת הדין אינה עבודות פנים, אלא העמידה לפני ה'. אמנם, מתן הבהונות של המצורע ממילא שצריך להיות בעזרה ככל עבודות פנים (הדם והשמן נפסלים ביוצא), אבל הרי סוטה עומדת שם, אע"פ שאינה צריכה להכניס ידה לעזרה לשום דבר. ראייה לשיטתו, שדין העמידה לפני ה' איננה קשורה רק למתן הבהונות כפי שמשמע מתוס', הביא מהברייתא ב"תורת כהנים"¹²:

"והעמיד הכהן המטהר את האיש המיטהר ואותם" למדנו שהם טעונים עמידה כולם. ... "ושחט את הכבש. במקום אשר ישחט את החטאת ישחט את העולה"¹³ מה ת"ל! לפי שיצא לידון בעמידה...

באר הגרי"ז: "הרי דדין העמדה הוא דין בפני עצמו, בין על המצורע בין על הקרבנות, ומזה הוא דנלמד שהמצורע צריך לעמוד שם מתחילת הקרבת הקרבנות ולא רק בשעת מתן בהונות לבד".

לאור זה תרץ הגרי"ז את קושית התוס' על ריב"ן, ה"ל: "ובעל כרחין, דהא דס"ל הכא לריב"ן דתוך השער חלוק משאר העזרה, ומשום דאינו באויר העזרה, היינו משום דהכא איכא דין מסוים דלפני ה'. ובזה הוא דס"ל להריב"ן דבעינן דוקא אויר עזרה ממש, ושער ניקנור מקומו חלוק לענין זה. ויש להוסיף עוד בזה, משום דב"תורת כהנים" דרשינן לפני ה', לפני אהל מועד (כ"ה לפי גירסת הגר"א שם), אם כן, לא תליא זאת בקדושת המקום אם הוא קדוש בקדושת העזרה אם לא, רק הוא דין בפני עצמו, דכל העזרה מיקריא לפני ה' כיון שהיא לפני ההיכל. ולענין זה בעינן דוקא אויר עזרה עצמה, ושער ניקנור הוי מקום בפ"ע לענין זה, כיון דהוא דין בפ"ע נוסף על קדושת המקום".

לענ"ד כנ"ל יסוד דין לפני ה' במצורע, סוטה ושעירי יום הכפורים הוא בשער מצד היותו שער העזרה, בלשון התורה "פתח אהל מועד", ולא מצד דין אויר העזרה.

במשנה בתמיד¹⁴ שנינו:

וראש המעמד היה מעמיד את הטמאין בשער המזרח.

בגמ' בפסחים (פב, ע"א) מפורש שהמדובר בכהנים שנטמאו. בניגוד לזה, הרמב"ם, בפרוש המשניות, פירש: "ואמר כי ראש אותו המעמד אשר משמרתו באותו השבוע, בשעה ששומע קול המגריפה, מעמיד את המצורעין בשערי המזרח, כדי שיהיו מעותדין להזות

12 פרשתא ג', ג ח.

13 כך הנוסח במדרש. הפסוק לפנינו: "ושחט את הכבש במקום אשר ישחט את החטאת ואת העולה במקום הקודש" ושמא יש כאן שיבוש המעתיק, שערב פסוק זה עם הפסוק "במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת" (ויקרא ו', טז).

14 ה', ו.

עליהם דם האשם, כמו שיתבאר בסוף נגעים". מקור דברי הרמב"ם בספרי בפרשת נשא (ט') העוסק בסוטה, וז"ל הספרי:
 "לפני ה'" בשערי נקנור. מכאן אמרו - ראש המעמד היה מעמיד את הטמאים בשערי נקנור".

4. מקום עמידת סוטה.

בפרשת סוטה (במדבר ה', טז יח) נאמר:
 והקריב אתה הכהן והעמידה לפני ה'... והעמיד הכהן את האשה לפני ה'
 ופרע את ראש האשה ונתן על כפיה את מנחת הזכרון מנחת קנאות הוא וביד
 בכהן יהיו מי המרים המאוררים.

הזכרנו לעיל את המשנה בסוטה המתארת: "מעלין אותה לשער המזרח שעל פתח שער נקנור" ומבאר רש"י: "לשער המזרח - שער החיצון שבו נכנסין להר הבית ומשם לשער נקנור הוא שער העליון שבחומה שבין עזרת ישראל לעזרת נשים".

ובמקביל בתוספתא בסוטה (א', ג):
 "מעלין אותה לשערי מזרח לשער [ניקנור], ששם משקים את הסוטות... ומטהרין המצורעין".

בירושלמי בסוטה (פ"א, ה"ה) הרחיבו ביתר באור את משמעות שער נקנור כ"לפני ה'", וז"ל הירושלמי:

"כתיב: 'והעמיד הכהן את האשה לפני ה'' - זה שער ניקנור. כל מקום שנאמר 'לפני ה'' - זה שער ניקנור".

מסתבר שכוונת הירושלמי "בכל מקום", לסוטה, מצורע ושעירי יום הכיפורים.

5. המכנה המשותף בין מצורע שעירי יום הכפורים וסוטה.

ראינו דין שווה במצורע, סוטה, ושעירי יום הכיפורים. נראה, שיש בעינינו צד משותף: מצורע משתלח חוץ לג' מחנות ומערכת הטהרה של מצורע מתמודדת עם כניסתו פנימה. עינינו של יום הכפורים - כניסת כהן גדול, שליח עם ישראל, לפני ולפנים. סוטה מרוחקת ואסורה לבעלה, והשקאת הסוטה מתמודדת עם החזרתה לבעלה. ביום הכפורים ישנם שני שעירים - אחד לה' ואחד לעזאזל. במצורע ישנן "שתי צפורים חיות טהורות", שהאחת מוקרבת והאחת משתלחת על פני השדה. בסוטה האשה עצמה עומדת לפני ברור האם תחזור לבעלה ותוכל להמשיך לעמוד לפני ה', או שהמים המרים יהפכו אותה עצמה לבחינת שעיר לעזאזל.

6. המשמעות הרוחנית של עמידה בפתח כעמידה "לפני ה'".

נלענ"ד, שעצם עמידת המצורע בפתח שאיננו קדוש בקדושת עזרה, מעמידה אותו בכמיהה לכניסה פנימה לתוך המקדש. עצם עמידת שני השעירים בפתח ההיכל, וההגרלה בפתח ההיכל, מבטאת את המגמה להגיע לטהרה לפני ה', בכניסת כהן גדול לפני ולפנים. עצם עמידת הסוטה בפתח ההיכל מעמידה אותה מול הברור האם היא יכולה להכנס בשער אם לאו.

במצורע ישנו דין מיוחד שהמצורע יעמוד בשער מתוך צפייה לכניסה פנימה. קדושת העזרה יש בה גבולות של מקום, עמידה בשער מתוך כמיהה לכניסה פנימה, אינה במדת הצמצום אלא בבחינת הצפייה לישועה הגדולה יותר מן הישועה עצמה, ואין צורך שהשער יהיה קדוש בקדושת העזרה. הרב חרל"פ, בספרו "ממעייני הישועה", בתחילת הספר, מבאר את ערכה של הציפיה לישועה:

ערכה של הציפיה לישועה, הוא יותר עליון מהערך של גילוי הישועה עצמה. שכן, הישועה היא בלתי סופית ולעולם לא יגיעו אל קצה, כי כל גילוי של ישועה אינו אלא חלק של ישועה. אולם, הציפיה לישועה כוללת את כל האור האינסופי של הישועה, וביחס לזה, כל מה שהישועה יותר רחוקה, הציפיה יותר גדולה...

ביום הכפורים עומד הכהן הגדול בשער לפני תחילת תהליך הכפרה. אומנם ההגרלה צריכה להעשות בעזרה, אולם מתוך עמידה בשער, על מנת לזקק את הכניסה פנימה, על ידי שליחת השעיר לעזאזל. ישנו ענין מיוחד באי-כניסת השעירים למרכזה של העזרה באזור המזבח. לא רק כפי פרוש תוס"י או התפארת ישראל אלא בעצם העמידה בפתח מתוך רצון אין סופי לכניסה פנימה לפני ולפנים.

את הסוטה מעמידים בפתח העזרה לשם ברור האם מקומה פנימה אצל בעלה או שאין לה קיום. ההשוואה בין כניסת המצורע פנימה כחלק מתהליך הטהרה של ריחוק מג' מחנות, כניסת כהן גדול לקודש הקדשים, וכניסת אשה לחיק בעלה, מעמידה את חיי האישות במקביל לעולם המקדש והשכינה. אולי מפני זה, דוקא בהלכות סוטה (פ"ג, ה"ג) ראה הרמב"ם צורך להגדיר את מיקומו המדויק של השער: "מביאין אותה לשער מזרחי של עזרה, שהוא כנגד קדש הקדשים".

ראינו לעיל את ערכה של העמידה בשער מתוך כמיהה לכניסה פנימה. המקדש כולו אינו אלא "שער השמים" כדברי יעקב אחרי החלוש בפרשת ויצא¹⁵ "אין זה כי אם בית א-לוהים וזה שער השמים". האין סוף טמיר ונעלם, וממילא המקדש איננו כי אם "שער השמים".